

УДК 171.7

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2023.2.6>**Маринець Надія Василівна**

кандидат філософських наук,

доцент кафедри історії та суспільних дисциплін

Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

площа Кошута, 6, Берегове, Закарпатська область, Україна

orcid.org/0000-0003-0582-9582

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Досліджено особливості формування життєвого потенціалу особистості. Визначено, що життєвий потенціал особистості є основою процесу життєдіяльності, основою долі людини та одним із визначальних факторів середовища її життєдіяльності. Доведено, що особистість, яка впевнено організовує середовище самореалізації, зазвичай не організовує свій життєвий час, не будує жорстких стратегічних життєвих планів, не координує і не організовує життєві події. Встановлено, що життєві завдання, які ставить перед собою людина, стають одиницями змістовної структури майбутнього. У періоди життєвої кризи відбувається докорінна зміна життєвої позиції особистості, коли людина усвідомлює або не усвідомлює сенс свого існування, стійкі уявлення про себе та інших, особистісні розбіжності та нездатність бачити важливе, втрачає цінності. З'ясовано, що життєтворчість є найвищим виявом внутрішньої сили, життєвої сили і творчого потенціалу особистості. Визначено, що життєвий шлях може бути для особистості творчим актом самореалізації, оскільки вона проходить цей шлях через вирішення творчого завдання «життя». Встановлено, що важливим фактором формування життєвого потенціалу особистості є самоосвіта. Самоосвіта є засобом самовизначення особистості, формування та реалізації життєвих стратегій, оскільки сприяє розвитку різних сфер особистості (інтелектуальної, вольової, емоційної, мотиваційної) та основних якостей людини (цілеспрямованості, організованості, працьовитості). Визначено, що життєвий потенціал особистості виявляється підґрунтям життєвого процесу, основою долі людини, одним з визначальних чинників її життєвого світу. Життєвий потенціал є джерелом творчості і свободи, а також способом самопрограмування й реалізації особистістю свого життя й функціонує на стадії зрілої особистості. Встановлено, що формування життєвого потенціалу особистості є основою життєвої діяльності особистості і визначається такими основними чинниками впливу на цей процес як освіта, зокрема самоосвіта, самореалізація, життєтворчість, ведення здорового способу життя.

Ключові слова: життєвий потенціал, життєві завдання, життєва самоосвіта, здоровий спосіб життя, особистість.

Постановка проблеми. Проблема формування життєвого потенціалу особистості належить до найдавніших і найактуальніших філософських проблем. Мислителі різних часів і народів намагалися проникнути в таємниці суспільного буття людей, пізнати людину, зрозуміти і встановити механізми її становлення як особистості.

Особливості суспільства породжують теоретичні та практичні дослідження, які мають розглядати шлях особистості в контексті соціальних змін. Ці підходи вимагають інтеграції філософських підходів, щоб зрозуміти деталі того, як індивіди ставлять і вирішують життєві завдання та як відбувається формування їх життєвого потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика дослідження філософських аспектів формування життєвого потенціалу широко розкрита такими науковцями Андрущенко В. [1], Богданова Н. [2], Бурлука О. [3], Даниленко Н., Батир Р. [4], Левіт Л. [5], Маринець Н. [5], Тавровецька Н. [6], Чиханцова О. [7].

Мета статті – дослідити особливості формування життєвого потенціалу людини в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Особистість та її життєве середовище є складними системами, що самоорганізуються. Зазвичай у звичайних соціальних обставинах людина мотивується до виконання конкретного соціально значущого завдання шляхом вибору найбільш актуального завдання. Сенс того чи іншого життєвого рішення залежить від світогляду особистості, від якого залежить, наскільки гармонійно вона почуватиметься в навколишньому світі. Отже, життєвий потенціал особистості є основою процесу життєдіяльності, основою долі людини та одним із визначальних факторів середовища її життєдіяльності. Людина не тільки сприймає світ певним чином, але й вибудовує зворотний зв'язок із соціальним оточенням [7, с. 7].

Кожна особистість має своє середовище життя, опосередковане смислами та цінностями, в контексті якого вона приймає рішення та будує своє життя. Кожна життєва ситуація створює умови для виживання, адаптації, самореалізації тощо. Залежно від своїх цінностей, смислів і важливих установок людина приймає певні рішення і займається певною діяльністю, яка визначається її діями.

Навички, пов'язані з креативністю в житті, включають здатність орієнтуватися в життєвих ситуаціях, реалістично їх оцінювати та приймати рішення, які забезпечують успіх. Обрання найдосконалішого способу вирішення конкретних життєвих проблем, уміння «прораховувати» наслідки рішень і дій у ситуаціях підвищеного ризику, формування стосунків з іншими людьми, вихід зі стану психічної напруги, стресу – це головні навички у розвитку життєвого досвіду особистості. Визначення шкали особистісної компетентності – реальний процес, і з урахуванням цієї шкали на життєвому шляху людина може досягати вершин або відкидати неможливе.

Важливою відмінністю у вирішенні життєвих проблем особистості є те, як вони організовують своє життя. Особистість, яка впевнено організовує середовище самореалізації, зазвичай не організовує свій життєвий час, не будує жорстких стратегічних життєвих планів, не координує і не організовує життєві події.

Вважається, що завдяки стриманості та наполегливості у постановці життєвих завдань людина може зберегти задовільну якість життя на певному етапі самореалізації і її життєве завдання не буде сприйматися як випробування. Спираючись на планування життя і перспективні ресурси, такі як терпіння, людина має можливість зберегти і поповнити свій життєвий потенціал, щоб створити певний простір для саморозвитку і самореалізації і більш-менш чітко його описати.

Життєві завдання, які ставить перед собою людина, стають одиницями змістовної структури майбутнього. Завдяки праці людина орієнтується в діапазоні варіантів майбутнього, вибирає ті варіанти з реальними умовами і присвоює ранги, які найбільш наповнені потенційним змістом. Коли людина ставить правильні життєві цілі, вона створює реальні можливості реалізувати свій потенціал, бути продуктивною та успішною. Життєві завдання синтезують часові та семантичні перспективи для опису найважливіших і всебічних життєвих потреб людини. Вони є своєрідними особистісними хронотопами, оскільки пов'язують психологічний час і простір [8, с. 56].

У періоди життєвої кризи відбувається докорінна зміна життєвої позиції особистості, коли людина усвідомлює або не усвідомлює сенс свого існування, стійкі уявлення про себе та інших, особистісні розбіжності та нездатність бачити важливе, втрачає цінності. При трансформації життєвих позицій зачіпаються такі конструктивні компоненти, як базові переконання, екзистенціальний достаток (сенс життя), втрата сенсу, особистісна відчуженість, суб'єкт-об'єктна орієнтація в життєвих ситуаціях.

У формуванні життєвої позиції людини тісно переплітаються об'єктивні та суб'єктивні умови і процеси: формування світогляду, засвоєння особистістю досвіду, розвиток різноманітних знань і переконань, а також соціальних і професійних навичок, розвиток міжособистісних стосунків і т. д. Життєві кризи, які неминуче досягають зрілої особистості, однак призводять до внутрішнього конфлікту щодо життя в цілому, його сенсу, основних цілей і шляхів їх досягнення. Але з іншого боку, кризові ситуації дають можливість зрозуміти мету в житті та як створити власну особисту стратегію розвитку. Таке трактування життєвих криз, кризових ситуацій дає можливість бачити в них умови зміни життєвих позицій [2].

Ставлячи цілі, люди зосереджуються на виборі засобів їх досягнення. Цілі завжди довірливі і не виникають самі по собі, а лише під впливом обставин. За монтаж і реалізацію відповідає одна людина. Іноді мета виправдовує засоби, іноді вона вимагає «насильства» над ситуацією чи над самим собою. Важливим завданням є спочатку продумати й зважити умови виконання.

Люди самі творять своє життя. Культура життєтворчості особистості розглядається, з одного боку, як створення умов для вибору власного шляху та його реалізації в запропонованих умовах, а з іншого боку, як втілення творчого начала. Життєтворчість особистості у ході формування нею свого життєвого потенціалу характеризує процес самореалізації, що зумовлює створення себе і творче перетворення навколишнього середовища [1, с. 16].

Життєтворчість є найвищим виявом внутрішньої сили, життєвої сили і творчого потенціалу особистості. Духовно-практична діяльність людини, спрямована на реалізацію в її житті як свідомого, самостійного, творчого визначення (конструювання), так і особистісного життєвого проекту. Індивід завжди є автором свого життя, суб'єктом життєтворчості, який сприймає своє життя як предмет своєї волі та свідомості. Необхідною умовою для цього є формування особистості під впливом внутрішніх чи зовнішніх чинників життєтворчих технологій, основою яких є певний порядок сприйняття та уявлення про етапи процесу формування. Вирішення життєвих завдань – це зміст життєвих досягнень та засіб побудови життєвого шляху.

Життєвий шлях може бути для особистості творчим актом самореалізації, оскільки вона проходить цей шлях через вирішення творчого завдання «життя». Проте є й інша сторона проблеми. Це перехідне суспільство, в якому руйнуються старі форми, що визначають життєвий шлях, починають створюватися нові, припиняються механізми соціалізації та передачі соціального досвіду [5, с. 37].

Важливим фактором формування життєвого потенціалу особистості є самоосвіта. Сьогодні люди повинні бути готові до несподіванок у професійних і соціальних ситуаціях і мають перенавчатися. Самоосвіта створює умови для формування та реалізації життєвої стратегії, реалізує життєві цілі в життєвих подіях, стає каталізатором і засобом соціальної мобільності особистості, відкриває доступ до інтелектуальних і культурних цінностей, розширює світогляд. Вона може підвищити інтелектуальний потенціал людини, знайти своє місце в житті, отримати суспільне визнання та матеріальний достаток.

Самоосвіта дає змогу людині вийти за межі повсякденності, поривів, свідомо і системно позиціонувати себе як особистість і як життєву стратегію. Життєвий план, життєва стратегія – це структурна реалізація життєвого процесу та його позитивних сторін, життєва перспектива.

Самоосвіта є засобом самовизначення особистості, формування та реалізації життєвих стратегій, оскільки сприяє розвитку різних сфер особистості (інтелектуальної, вольової, емоційної, мотиваційної) та основних якостей людини (цілеспрямованості, організованості, працьовитості). Тому головним завданням самоосвіти є самостійний розвиток і вдосконалення людини з метою її повної готовності до життя. Це формує особистість, яка не тільки пізнає існуючий світ, але може свідомо змінювати його на краще. Самоосвіта зосереджується на способах дій, особистих мотиваціях і установках, якостях і навичках. Самоосвіта, як одна з форм задоволення пізнавальних потреб особистості, пов'язана з високим рівнем свідомості й організованості, виявом значних вольових зусиль із прийняттям внутрішньої відповідальності за самовдосконалення. Знання, отримані шляхом самостійного навчання, зберігаються і продуктивно реалізуються. Завдяки самоосвіті людина створює власну унікальну конфігурацію своїх особистісних властивостей, мотивацій, когнітивного стилю та способу адаптації до дійсності. Іншими словами, це допомагає створити особистий спосіб життя. Індивідуальна самоосвіта стає способом формування життєвої стратегії, допомоги у виборі та реалізації обраного напрямку, створення умов, що забезпечують ефект підвищення професійних і загальнокультурних здібностей, розвитку інтелекту та творчої самостійності [3, с. 107].

Особистісна самоосвіта як метод формування життєвої стратегії створює умови для організації життєвих процесів, які здійснюються під впливом уявлень особистості про головні результати чи події, які мають відбутися в житті. Завдяки самоосвіті обставини і умови життя

забезпечують ефективність особистісного зростання, готовність до майбутнього і сьогодення, життєві цілі реалізуються в життєвих подіях, формуються життєві завдання.

У сучасному суспільстві формування загальної культури людини є ключовою вимогою системи освіти. Ключем до вирішення цієї проблеми є формування культури здорового способу життя, культури здоров'я особистості як частини загальної культури. Сьогодні спосіб життя кожної людини значною мірою визначається соціальними та екологічними умовами, але водночас і мотивами соціальної діяльності особистості, особливостями її психічних функцій і пристосованістю.

Здоровий спосіб життя розуміється особистістю як сукупність установок на його досягнення. Це засіб і знаряддя активної, продуктивної та суспільно корисної діяльності. Це важливий особистісний ресурс, який дозволяє людині реалізувати себе в різних сферах. У цьому сенсі здоровий спосіб життя має соціальний вимір. Це умова для повноцінного функціонування індивідів у різноманітних соціальних ролях, включаючи професійні та соціальні ролі. Оскільки прагнення відповідати цим умовам базується на цих цінностях, необхідно розвивати розуміння цінностей здорового способу життя особистості, які складають основу її психологічного та соціального розвитку. Характеризуючи таке життя, дослідники зазначають, що це «успішний спосіб життя», «оптимальна система поведінки людини». Результатом здорового підходу до життя є покращення якості життя людини, гармонія не лише фізична, а й духовна. Такий спосіб життя передбачає наявність певного уявлення особистості, комплексу знань про те, як зберегти і зміцнити фізичне і психічне здоров'я. З цього випливає, що здоровий спосіб життя – це специфічна модель поведінки, реалізація якої сприяє благополуччю особистості в усіх сферах життя [4, с. 503–504].

Життєвий потенціал особистості виявляється підґрунтям життєвого процесу, основою долі людини, одним з визначальних чинників її життєвого світу. Людина не просто специфічно сприймає світ, але й організовує зворотний зв'язок з власним соціальним оточенням, тобто, вибудовує, конструює свій життєвий простір. Як результат діяльності життєвий світ є «багатомірністю» соціально-практичного буття людини. Він фіксує соціально-просторові стани або устремління індивіда.

Життєвий потенціал є джерелом творчості і свободи. Він є способом самопрограмування й реалізації особистістю свого життя й функціонує на стадії зрілої особистості. Такій особистості притаманні високий рівень самоусвідомлення та культури, освіченість, розумність. Людина «довіряє власному розуму» й користується ним у будь-якій ситуації.

Самореалізація життєвого потенціалу складає долю людини. І якщо її доля реалізується, життя останньої стає мистецтвом, красою, добром, задоволенням [6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, підсумовуючи зазначене вище, зауважимо, що формування життєвого потенціалу особистості є основою життєвої діяльності особистості і визначається такими основними чинниками впливу на цей процес як освіта, зокрема самоосвіта, самореалізація, здоровий спосіб життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Культура життєтворчості особистості і освіта / В. Андрущенко, О. Джура, Н. Богданова. К. : «МП Леся», 2017. 228 с.
2. Богданова Н. Культура життєтворчості особистості. Філософсько-світоглядний аналіз : наукове видання. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 302 с.
3. Бурлука О. В. Самоосвіта особистості як спосіб формування стратегії життя. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. 2018. Вип. 51. С. 98–109.
4. Даниленко Н. В., Батир Р. Ю. Здоровий спосіб життя та засоби його формування. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 4. С. 502–510.
5. Левіт Л. З. Психологія розвитку й реалізації життєвого потенціалу суб'єкта : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01. Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2016. 39 с.

6. Маринець Н. В. Життєвий потенціал особистості: формування та реалізація у трансформаційному суспільстві : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2010. 18 с.

7. Тавровецька Н. І. Конструкти життєвої позиції особистості як опірність кризам життя. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. 2018. Том 14. Методологія і теорія психології. Вип. 1. С. 298–310.

8. Чиханцова О. Життєстійкість та її зв'язок із цінностями особистості. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2018. № 42. С. 211–231.

REFERENCES

1. Andrushhenko, V. (2017). *Kuljtura zhyttjetvorchoosti osobystosti i osvita* [The culture of life-creating personality and education] / V. Andrushhenko, O. Dzhura, N. Boghdanova. K.: «MP Lesja», 228 p.

2. Boghdanova, N. (2011). *Kuljtura zhyttjetvorchoosti osobystosti. Filososfsjko-svitoghljadnyj analiz: naukove vydannja* [The culture of life-creative personality]. Kyjiv: NPU imeni M. P. Draghomanova, 302 p.

3. Burluka, O. V. (2018). *Samoosvita osobystosti jak sposib formuvannja strateghiji zhyttja* [Self-education of the individual as a way of forming a life strategy]. *Visnyk Kharkivsjkogho nacionaljnogho pedagoghichnogho universytetu imeni Gh. S. Skovorody. Filosofija*, vol. 51, pp. 98–109.

4. Danylenko, N. V., Batyr, R. Ju. (2021). *Zdorovyj sposib zhyttja ta zasoby jogho formuvannja* [A healthy lifestyle and means of its formation]. *Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal «Ghraalj nauky»*, vol. 4, pp. 502–510.

5. Levit, L. Z. (2016). *Psykhologhija rozvytku j realizaciji zhyttjevogho potencialu sub'jekta* [Psychology of development and realization of the subject's life potential]: avtoref. dys. ... d-ra psykhol. nauk: 19.00.01. Nac. akad. ped. nauk Ukrajinj, In-t psykhologhiji im. Gh. S. Kostjuka. Kyjiv. 39 p.

6. Marynecj, N. V. (2010). *Zhyttjevyj potencial osobystosti: formuvannja ta realizacija u transformacijnomu suspiljstvi* [Vital potential of the individual: formation and realization in the transformational society]: avtoref. dys. ... kand. filoz. nauk: 09.00.03. Nac. ped. un-t im. M. P. Draghomanova. K. 18 p.

7. Tavrovecjka, N. I. (2018). *Konstrukty zhyttjevoji pozycji osobystosti jak opirnistj kryzam zhyttja* [Constructs of the life position of the individual as resistance to life crises]. *Aktualjni problemy psykhologhiji: zb. nauk. pracj instytutu psykhologhiji im. Gh.S. Kostjuka NAPN Ukrajinj. Tom 14. Metodologhija i teorija psykhologhiji*, vol. 1, pp. 298–310.

8. Chykhancova, O. (2018). *Zhyttjestijkistj ta jiji zv'jazok iz cinnostjamy osobystosti* [Sustainability and its connection with personal values]. *Zbirnyk naukovykh pracj «Problemy suchasnoji psykhologhiji»*, vol. 42, pp. 211–231.

Marynets Nadiia Vasylivna

Candidate of Philosophical Sciences,

Associate Professor at the Departments of History and Social Disciplines

Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

6, Kossuth square, Berehove, Zakarpattia region, Ukraine

orcid.org/0000-0003-0582-9582

FORMATION OF THE LIFE POTENTIAL OF A PERSON IN MODERN CONDITIONS

The peculiarities of the formation of the life potential of the individual have been studied. It was determined that the life potential of an individual is the basis of the life process, the basis of a person's destiny and one of the determining factors of the environment of his life. It has been proven that a person who confidently organizes an environment for self-realization usually does not organize his life time, does not build rigid strategic life plans, does not coordinate and organize life events. It has been established that life tasks that a person sets before themselves become units

of the meaningful structure of the future. In periods of life crisis, there is a fundamental change in the life position of the individual, when a person realizes or does not realize the meaning of his existence, persistent ideas about himself and others, personal disagreements and the inability to see what is important, loses values. It was found that life creativity is the highest manifestation of inner strength, vitality and creative potential of an individual. It is determined that the life path can be a creative act of self-realization for an individual, as she passes this path through solving the creative task of "life". It has been established that self-education is an important factor in the formation of the life potential of an individual. Self-education is a means of personal self-determination, formation and implementation of life strategies, as it contributes to the development of various spheres of personality (intellectual, volitional, emotional, motivational) and basic human qualities (purposefulness, organization, diligence). It was determined that the life potential of an individual is the basis of the life process, the basis of a person's destiny, one of the determining factors of his life world. Vital potential is a source of creativity and freedom, as well as a way of self-programming and realization of the individual's life and functions at the stage of a mature personality. It has been established that the formation of an individual's life potential is the basis of an individual's life activity and is determined by such main factors influencing this process as education, in particular self-education, self-realization, life creativity, leading a healthy lifestyle.

Key words: *life potential, life tasks, life self-education, healthy lifestyle, personality.*